

JÓZEF DZIECHCIARZ

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

POMIAR I WYCENA WIEDZY, UMIEJĘTNOŚCI I KOMPETENCJI NABYTYCH W FORMALNYCH I NIEFORMALNYCH FORMACH KSZTAŁCENIA¹

Streszczenie. Realizacja idei kształcenia przez całe życie (LifeLong Learning), stanowiąca istotne rozszerzenie zasady kształcenia ustawicznego, sprawia, że obywatele nieustannie gromadzą wiedzę, umiejętności i kompetencje. Źródłem tych osiągnięć mogą być formalne i nieformalne formy kształcenia. Posiadacze wiedzy, umiejętności i kompetencji mają prawo oczekiwać, że zostanie to zauważone, zmierzone i uznane w procesie kształtowania ścieżki zawodowej.

Aby uregulować proces pomiaru, wyceny i uznania tych osiągnięć na poziomie uniwersyteckim, należy sformalizować procedury merytorycznej oceny i organizacyjnych elementów procesu uznawania osiągnięć zdobytych w różnych formach kształcenia przez całe życie.

W obszarze merytorycznym, uregulowania wymagają kwestie związane z określeniem maksymalnego zakresu uznania osiągnięć zdobytych poza uczelnią, wyrażonego, np. w odsetku wszystkich punktów ECTS, potrzebnych do uzyskania dyplomu; możliwości częściowego uznawania dorobku, np. z koniecznością uczestnictwa w zajęciach laboratoryjnych, z koniecznością uzupełnienia niektórych elementów zawartości merytorycznej przedmiotu; listy obszarów (przedmiotów) wyłączonych z możliwości uznawania osiągnięć zdobytych poza uczelnią.

W obszarze organizacyjnym, uregulowania wymagają kwestie związane z określeniem momentu podjęcia procedury uznawania osiągnięć zdobytych w różnych formach kształcenia ustawicznego; sposobu dokumentowania osiągniętego dorobku, trybu uznawania osiągnięć; sposobu przeliczania dorobku na punkty ECTS oraz na oceny w ramach przyjętej skali ocen; sposobu uwzględniania uznanego dorobku w procedurze wyliczenia średniej oceny niezbędnej do ustalenia oceny na dyplomie oraz do ustalenia uprawnień stypendialnych; sposobu uwzględniania uznanego dorobku w sytuacji konieczności powtarzania przez studenta semestru (roku); kwestii finansowych; terminów obowiązujących studenta i uczelnię; trybu odwoławczego itp.

Słowa kluczowe: kompetencje, kształcenie nieformalne, kształcenie pozaformalne, kształcenie przez całe życie, umiejętności, uniwersytet, uznawalność wykształcenia, wiedza.

1. Wprowadzenie

Realizacja idei kształcenia przez całe życie (LifeLong Learning), stanowi istotne rozszerzenie zasady kształcenia ustawicznego, sprawia, że obywatele nieustannie gromadzą wiedzę, umiejętności i kompetencje. Sytuacja ta jest wy-

¹ Praca naukowa, częściowo sfinansowana ze środków Narodowego Centrum Nauki w ramach projektu badawczego nr 2012/05/B/HS4/02499.

nikami ważnych procesów społeczno ekonomicznych i demograficznych. Na pewno nie jest to przejściowa moda, ale konieczność powstała, z jednej strony, z indywidualnego dążenia do wzbogacenia i przedłużenia życia zawodowego indywidualnych osób, z drugiej strony potrzeby społeczeństw. Te ostatnie polegają, na konieczności podniesienia wieku przechodzenia do nieaktywnej zawodowo fazy życia, czyli wydłużenia okresu gromadzenia środków na świadczenia emerytalne, i przez dopełnienie, skrócenie czasu pobierania tych świadczeń. Kolejnymi, równie ważnymi, celami polityki społeczno ekonomicznej, jest zwiększenie wskaźnika zatrudnienia oraz przystosowanie kwalifikacji do zwiększonego tempa postępu społecznego i ekonomicznego. Narzędziami osiągnięcia wymienionych celów politycznych mogą być formalne i nieformalne formy kształcenia. Kwestia ta jest przedmiotem zainteresowania organizacji międzynarodowych, np. UNESCO, OECD, Unia Europejska oraz rządów poszczególnych krajów ze wszystkich kontynentów. Przegląd działań i stanu wdrożenia daje np. dokument OECD *Recognition of...* (2014), oraz raport UNESCO Singh M. (2009a).

Edukacja nieformalna i pozaformalna staje się coraz popularniejsza, jako wynik procesów dostosowawczych, zwiększających elastyczność rynku pracy, w warunkach dynamicznie zmieniających się potrzeb społeczeństwa. To sprawia, że edukacja nieformalna i pozaformalna staje się coraz częściej, ważnym źródłem wiedzy, umiejętności i kompetencji.

System szkolnictwa wyższego nie może pozostać obojętny na to zjawisko. Rozwój systemu oceny efektów uczenia się pozaformalnego i nieformalnego w uczelniach jest wymuszony zachodzącymi procesami społecznymi, ekonomicznymi i demograficznymi. Możliwość pomiaru i wyceny wiedzy, umiejętności i kompetencji nabytych w formalnych i nieformalnych formach kształcenia ma szczególne znaczenie dla osób, które nie miały możliwości uzyskania wyższego wykształcenia. Może to wynikać z trudności finansowych lub uczestnictwa w rynku pracy i niezdolność do pogodzenia nauki z wykonywaniem pracy zawodowej.

Dlatego, uznawalność osiągnięć kształcenia pozaformalnego i nieformalnego dla potrzeb dalszego kształcenia, jest motywowana praktycznymi, ale też politycznymi i społecznymi, potrzebami rynku pracy i edukacji (tutaj edukacji na poziomie uniwersyteckim). Ciekawe studium na ten temat zob. np. Singh M. (2009b), Bois-Reymond du M. (2003). Z drugiej strony, można postawić pytanie, czy walidacja osiągnięć kształcenia pozaformalnego i nieformalnego ma zastąpić formalne kształcenie? Trzeba podkreślić, że wręcz przeciwnie, walidacja efektów uczenia się nieformalnego i pozaformalnego powinna być włączona w system formalnego systemu edukacji i szkoleń. Dyskusja na ten temat została

rozpoczęta na przełomie wieków. Ważne opracowania z tego zakresu to, m. inn. Bjornavold J. (2000); *Symposium...* (2000).

Sumując, można stwierdzić, że posiadacze wiedzy, umiejętności i kompetencji mają prawo oczekiwać, że zostanie to zauważone, zmierzone i uznane w procesie kształtowania ścieżki zawodowej.

2. Motywacja

Pakiet rozwiązań w uczelni, dotyczący pomiaru i wyceny wiedzy, umiejętności i kompetencji nabytych w formalnych i nieformalnych formach kształcenia oraz transferu tych osiągnięć, zdobytych w różnych formach kształcenia ustawicznego, na punkty ECTS ma znaczenie dla instytucji edukacji wyższej, przez zwiększenie bazy rekrutacyjnej, zwłaszcza na studiach niestacjonarnych, a przez to, może przyczynić się do wzrostu wpływów z opłat czesnego. Przyciągnięcie na uczelnię nowych słuchaczy o dużych: doświadczeniu, wiedzy, umiejętnościach i kompetencjach stwarza potencjał dla wzrostu poziomu dydaktyki oraz praktycznego zorientowania zajęć. Może to polegać na tym, że wykorzystanie dokumentów w postaci opisu doświadczeń i czynności zawodowych (portfolio), jest źródłem inspiracji do praktycznego zastosowania prezentowanej wiedzy lub do przygotowywania studiów przypadku.

W procesie walidacji dochodzi do nawiązania ściślejszej współpracy z instytucjami edukacyjnymi i szkoleniowymi oraz do ściślejszej współpracy z instytucjami certyfikującymi. To daje okazję do rozszerzenia współpracy na innych polach (konferencje szkoleniowe, odwrotna uznawalność, uczestnictwo w zajęciach, współpraca przy aktualizacji programów zajęć, itp.).

Nie bez znaczenia jest aspekt marketingowy, możliwość uznawalności (walidacji) kwalifikacji, w sytuacji, gdy wciąż jest to zjawisko wyjątkowe, można wykorzystać w odpowiedni sposób na potrzeby promocji uczelni.

Omawiany pakiet, jest równie ważny dla osób, które z różnych powodów nie podjęły studiów, lub wybrały kierunek, który nie jest związany z obecnie wykonywaną pracą. Osoby takie, przykładowo, kobiety, które po macierzyństwie pragną wrócić na ścieżkę zawodową, lub osoby, które musiały podjąć pracę zawodową bezpośrednio po szkole średniej, albo osoby, które po szkole średniej podjęły (ochotniczo) obowiązki w służbach mundurowych, mają udokumentowaną wiedzę, umiejętności i kompetencje, które mogłyby być wykorzystane w procesie pozyskiwania dyplomu szkoły wyższej. Zasada dobrowolności walidacji efektów uczenia się pozaformalnego i nieformalnego musi być zagwaran-

towana wszystkim osobom. Zasada obowiązkowości jest długofalowym celem w odniesieniu do instytucji edukacyjnych, w pierwszym rzędzie szkół wyższych. Warunkiem sprawnego funkcjonowania takiego systemu jest proces informowania, doradztwa i pomocy osobom ubiegającym się o uznanie ich kwalifikacji.

Korzyści rozłożone są równo między osoby fizyczne i społeczeństwo, a szerzej społeczność Unii Europejskiej². Ludzie, których wiedza, umiejętności i kompetencje zostaną uznane (w całości lub częściowo) poprawią swoją pozycję i możliwości na rynku pracy. Formalne potwierdzenie kwalifikacji (certyfikat) daje możliwości na wspólnym, europejskim rynku pracy. Co więcej, prowadzi to do sytuacji, gdzie pracownicy są bardziej skłonni do kontynuowania formalnego kształcenia się. Wynika to z faktu, że zmniejsza się trudność studiowania (mniejsza liczba egzaminów), zmniejsza się intensywność pracy (mniej godzin obowiązkowych), a przez to, do skrócenia czasu studiowania. Dodatkowym efektem skrócenia czasu trwania kształcenia (lub szkolenia), w wyniku walidacji wiedzy, umiejętności i kompetencji zdobytej w nieformalnych i pozaformalnych źródłach redukcja kosztu kształcenia. Nawet, jeśli uczestniczą w bezpłatnych formach edukacyjnych (szkoleniowych), skrócenie czasu, powoduje, że skraca się czas ich nieobecności na rynku pracy lub w życiu społecznym i rodzinnym.

Ważnym aspektem jest kwestia samooceny. Wiele osób nie ma możliwości obiektywnego sprawdzenia poziomu swojej wiedzy, umiejętności i kompetencji zdobytej w nieformalnych i pozaformalnych źródłach. Dlatego, nie bierze pod uwagę możliwości powrotu do formalnego kształcenia i szkolenia. Skrócony czas kształcenia, zwiększa skuteczność motywacji, potrzebnej do wznowienia procesu uczenia się.

Innymi słowy, uświadamianie ludziom, co wiedzą i potrafią, oraz jakie to ma znaczenie, w porównaniu z osobami dysponującymi formalnym wykształceniem, może nie poprawia ich kariery, ale zwiększa motywację do uczestnictwa w kształceniu i szkoleniach.

Sumując można stwierdzić, że wprowadzenie systemu walidacji generuje cztery różne rodzaje korzyści:

- ekonomicznych, poprzez zmniejszenie bezpośrednich i alternatywnych kosztów kształcenia formalnego oraz przez umożliwienie lepszego (produktywniejszego) wykorzystania kapitału ludzkiego;

² Szeroki przegląd poglądów wyrażanych przez osoby potencjalnie zainteresowane walidacją wiedzy, umiejętności i kompetencji nabytych w formalnych i nieformalnych formach kształcenia można znaleźć, między innymi, w raportach opracowanych w ramach realizacji celów projektu Kuźnia Kadr 6, czyli wzmocnienie i rozwój potencjału dydaktycznego Uczelni poprzez wypracowanie innowacyjnego modelu kształcenia przez całe życie (KK6); w tym m. in. Daszkiewicz M., Wrona S. (2014).

- edukacyjnych, poprzez wsparcie kształcenia przez całe życie i włączenie go do procesu kształtowania i rozwoju kariery zawodowej;
- społecznych, zwiększenie równości różnych grup społecznych, grup defaworyzowanych, młodzieży i starszych pracowników, poprzez wzmocnienie dostępu do edukacji, czyli w efekcie, do rynku pracy;
- psychologicznych, przez podniesienie i poprawę samoświadomości i zwiększenie oceny swoich możliwości, a przez to zwiększenie poczucia własnej wartości.

Szeroki przegląd motywacji znaleźć można, m. in. w opracowaniach *Validation of...* (2012); Teresevičienė M., Zuzevičiūtė V., Ivoškaitė M. (2008); Teresevičienė M., Zuzevičiūtė V., Hyde J. (2007).

3. Podstawa prawna

Zalecenia Rady Unii Europejskiej z 20 grudnia 2012 r. w sprawie walidacji efektów uczenia się pozaformalnego i nieformalnego zawierają oczekiwanie, że państwa członkowskie UE powinny, najpóźniej w 2018 roku posiadać rozwiązania dotyczące walidacji efektów uczenia się pozaformalnego i nieformalnego, które pozwolą osobom indywidualnym uzyskać w wyniku procesu walidacji:

- potwierdzenie wiedzy, umiejętności i kompetencji zdobytych w drodze uczenia się pozaformalnego i nieformalnego, w tym, w stosownym przypadku, za pomocą otwartych zasobów edukacyjnych;
- pełną lub częściową kwalifikację (uznanie kwalifikacji) na podstawie potwierdzonych doświadczeń z zakresu uczenia się pozaformalnego i nieformalnego.

W tym celu, państwa członkowskie UE powinny w rozwiązaniach dotyczących walidacji efektów uczenia się pozaformalnego i nieformalnego uwzględnić procedury:

- Identyfikacji;
- Dokumentacji;
- Oceny;
- Poświadczania.

Równoległe z pracami nad Dyrektywą, prowadzono prace nad procedurami. Warto wspomnieć, np. o dokumentach *European Guidelines...* (2008); *Recognition and...* (2007). OECD równie intensywnie promuje pomysł walidacji efektów uczenia się. Przykładem mogą być opracowania: *Recognition of...* (2010); Werquin P. (2010b).

Realizując dyrektywę Rady Unii Europejskiej z 20 grudnia 2012 r. w sprawie walidacji efektów uczenia się pozaformalnego i nieformalnego, polski parlament podjął pracę nad nowelizacją Ustawy o Szkolnictwie Wyższym. W założeniach nowelizacji Ustawy (stan na wiosnę 2014), stwierdza się, że do potwierdzania efektów uczenia się na danym kierunku, poziomie i profilu kształcenia jest uprawniona, podstawowa jednostka organizacyjna uczelni, posiadająca, co najmniej, pozytywną ocenę programową na tym kierunku, poziomie i profilu kształcenia, a w przypadku nieprzeprowadzenia oceny na tym kierunku studiów, podstawowa jednostka organizacyjna uczelni, posiadająca uprawnienie do nadawania stopnia naukowego doktora w zakresie obszaru kształcenia i dziedziny, do których jest przyporządkowany ten kierunek studiów. Ważne jest, że w założeniach nowelizacji Ustawy używa się nowego języka Narodowych Ram Kwalifikacji. Stąd zapis, że efekty uczenia się, potwierdza się w zakresie, odpowiadającym efektom kształcenia, zawartym w programie kształcenia określonego kierunku, poziomu i profilu kształcenia.

Choć, operacyjnie, proces walidacji powierzono (w założeniach) podstawowej jednostce organizacyjnej (czyli, najczęściej, Radzie Wydziału), to organizację potwierdzania efektów uczenia się musi zatwierdzić Senat uczelni. Senat uczelni określa zasady, warunki i tryb potwierdzania efektów uczenia się oraz sposób powoływania i tryb działania komisji weryfikujących efekty uczenia się.

Możliwość starania się o walidację efekty uczenia ograniczono, formułując następujące warunki ograniczające. W przypadku ubiegania się o przyjęcie na studia pierwszego stopnia lub jednolite studia magisterskie, prawo to posiadają osoby legitymujące się świadectwem dojrzałości oraz, co najmniej, pięcioletnim doświadczeniem zawodowym. W przypadku ubiegania się o przyjęcie na studia drugiego stopnia prawo do walidacji posiadają osoby legitymujące się tytułem zawodowym licencjata lub równorzędnym oraz, co najmniej, trzyletnim doświadczeniem zawodowym, zdobytym po ukończeniu studiów pierwszego stopnia.

Osoby ubiegające się o przyjęcie na kolejny kierunek studiów pierwszego lub drugiego stopnia lub jednolite studia magisterskie, mogą uzyskać potwierdzenie efektów uczenia się, w sytuacji, gdy posiadają tytuł zawodowy magistra lub równorzędnny i co najmniej dwa lata doświadczenia zawodowego po ukończeniu studiów drugiego stopnia albo jednolitych studiów magisterskich.

Ustawodawca zamierza ograniczyć wolumen uznanych efektów uczenia się. W proponowanych zapisach nowelizacji Ustawy, stwierdza się, że w wyniku potwierdzenia efektów uczenia się, można zaliczyć studentowi, nie więcej niż 50% punktów ECTS, przypisanych do danego programu kształcenia określonego kierunku, poziomu i profilu kształcenia.

Rozwiązania te są zbieżne z tymi, które są wypróbowane w innych krajach. Przegląd rozwiązań, można znaleźć w opracowaniach przygotowanych w Projekcie Kuźnia Kadr 6, np. Cornel H., Machocki S. (2014), oraz raportach OECD, np. Werquin P. (2010a).

4. Pojęcia³

Przez kształcenie przez całe życie rozumie się wszelkiego rodzaju działania, w efekcie których, osoba podnosi poziom swojej wiedzy, umiejętności i kompetencji (zdobywa kwalifikacje), które poprawiają perspektywy lepszej kariery. Kształcenie przez całe życie, obejmuje wszelkiego rodzaju działania podnoszące poziom wiedzy, umiejętności i kompetencji (zdobywanie kwalifikacji), dlatego podkreśla się rolę aktywności nieformalnych, definiowanych, jako uczenie się podczas codziennych zajęć związanych z pracą, rodziną lub realizacją osobistych zainteresowań. Kształcenie nieformalne jest często określane, jako nauka (kształcenie) praktyczna. Wyróżnia się również pojęcie edukacji nieformalnej. Zalicza się tu wszelkie działania, które mają charakter przekazywania wiedzy, umiejętności i kompetencji (zdobywania kwalifikacji), ale nie są bezpośrednio traktowane, jako forma zdobywania zawodu, raczej, jako forma realizacji osobistych zainteresowań poszczególnych uczestników kursów czy szkoleń. Przykładowo, kurs malowania na szkle, służy w pierwszej kolejności, realizacji hobby-stycznych zainteresowań uczestników, ale w przyszłości, może być punktem wyjścia do konstrukcji kwalifikacji zawodowych.

Warto podać próbę klasyfikacji pojęć z tego zakresu.

- Edukacja formalna; Synonimy i terminy używane zamiennie:
 - Kształcenie/uczenie się w systemie/ramach edukacji formalnej;
 - Kształcenie/uczenie się w systemie formalnym;
 - Kształcenie formalne/formalne kształcenie;
 - Inne terminy o zbliżonym znaczeniu;
 - Kształcenie szkolne/akademickie/universyteckie;
 - Edukacja instytucjonalna;
 - Edukacja zinstytucjonalizowana;

³ Opracowano na podstawie raportów w ramach realizacji celów projektu Kuźnia Kadr 6, Mazza G. (2008); dokumentów OECD: *Terms...* (2007); *Propositions...* (2007); słownika ze strony ministerstwa edukacji Malt; *ncfhe.org.mt*. Terminologię związaną z pojęciem kluczowych kompetencji *Key competences...* (2009). Kompetencje definiują zawody (profesje). W Unii Europejskiej prowadzi się prace nad ujednoliceniem taksonomii zawodów. Przykładem może być inicjatywa ESCO *The European Skills...* (2010).

- Edukacja pozaformalna; Synonimy i terminy używane zamiennie:
 - Kształcenie/uczenie się w systemie edukacji pozaformalnej;
 - Kształcenie/uczenie się w systemie pozaformalnym;
 - Kształcenie pozaformalne/pozaformalne kształcenie;
 - Inne terminy o zbliżonym znaczeniu;
 - Doksztalcanie;
 - Doskonalenie zawodowe;
 - Douczanie;
 - Podnoszenie kwalifikacji;
 - Szkolenie;
- Edukacja nieformalna; Synonimy i terminy używane zamiennie:
 - Uczenie się bez profesjonalnego zorganizowanego wsparcia;
 - Inne terminy o zbliżonym znaczeniu;
 - Bycie samoukiem;
 - Uczenie się samodzielnie;
 - Uczenie się na własną rękę;
 - Samokształcenie;
 - Własna nauka.

Walidacją efektów uczenia się nieformalnego i pozaformalnego nazywa się proces identyfikacji, oceny i uznawania wiedzy, umiejętności i kompetencji, które ludzie nabywają przez całe życie, w różnych kontekstach, takich jak w pracy, edukacji, szkoleniach, treningu, realizacji zainteresowań osobistych itp.

Celem walidacji (weryfikacji zgodności z przyjętymi standardami jakościowymi) jest sformalizowana kwantyfikacja poziomu wiedzy, umiejętności i kompetencji (kwalifikacji) zdobytych dzięki nagromadzeniu doświadczenia życiowego danej osoby. Trafna i rzetelna kwantyfikacja zakumulowanych efektów uczenia się przez całe życie promuje transparentność kryteriów jakościowych, ułatwia poszukiwanie adekwatnego zatrudnienia, i w długoterminowym efekcie, promuje uczestnictwo w kształceniu przez całe życie. Istnieją europejskie wytyczne dotyczące walidacji efektów uczenia się nieformalnego i pozaformalnego. Celem tych wytycznych jest ujednolicenie opinii ekspertów w tym zakresie.

Ostatecznym celem systemu walidacji efektów uczenia się nieformalnego i pozaformalnego jest stworzenie sytuacji, by poszczególne osoby, pracodawcy, środowiska społeczne, organizacje pozarządowe, sektor wolontariatu, instytucje szkoleniowe i społeczeństwo oraz gospodarka, mogły włączyć się w proces tworzenia efektów kształcenia nieformalnego i pozaformalnego. Taki proces wzbo-
gacania kwalifikacji obywateli ma na celu podniesienie konkurencyjności go-
spodarki narodowej oraz osiągnięcie poziomu doskonałości w kluczowych sek-

torach gospodarki. Pomysł walidacji efektów uczenia się poza edukacją formalną nie jest przyjmowany bezkrytycznie. Przegląd poglądów w tym zakresie, można znaleźć m. in. w opracowaniu Werquin P. (2008).

Łatwo wyobrazić sobie sytuację, w której osoba, która posiada udokumentowane, lub nieudokumentowane efekty uczenia się, uzyskane w formalnej edukacji, zamierza pogłębić, rozszerzyć lub uzupełnić je, nie rezygnując z tego, co już uzyskała. To oznacza, że procedury walidacji efektów nieformalnego i pozaformalnego uczenia się muszą uwzględnić sytuację, gdzie do walidacji zostanie zgłoszony efekt uczenia się pozyskany w procesie edukacji formalnej.

Trudno uciec od pytania o koszty walidacji efektów nieformalnego i pozaformalnego uczenia się? Koszty w procesie walidacji niewątpliwie powstaną. Kto je poniesie? Doświadczenia europejskie wskazują, że najczęstszym rozwiązaniem, jest przerzucenie tych kosztów, na osoby zainteresowane walidacją. Jednak, łatwo sobie wyobrazić, że koszty te mogą być pokryte ze źródeł krajowych lub lokalnych władz publicznych, przez pracodawców, innych prywatnych źródeł, środków unijnych, albo innych darczyńców. Przegląd doświadczeń europejskich znaleźć można, między innymi, w raporcie Cornel H., Machocki S. (2014). Ciekawe zestawienie, można znaleźć w opracowaniu *Recognition of...* (2012).

Tabela 1. Klasyfikacja sytuacji decyzyjnych w procesie walidacji efektów uczenia się

Forma kształcenia	Kształcenie nieformalne	Kształcenie pozaformalne	Kształcenie formalne
Certyfikacja	Brak certyfikatu	Certyfikat	Certyfikat powszechnie uznawany
Inicjator wniosku o uznanie oraz zaliczenie efektów uczenia się	Studiujący	Instytucja edukacyjna lub szkoleniowa, wydająca certyfikat, który powinien zostać uznany i zaliczony na poczet studiów	
Opis efektów uczenia się	Opis nieformalnych efektów uczenia przedstawiony, np. w formie portfolio	Analiza efektów uczenia się, informacje dodatkowe (np. pytania egzaminacyjne, testy, skrypty itd.)	
Egzamin sprawdzający ekwiwalencję efektów uczenia się	Egzamin sprawdzający ekwiwalencję efektów uczenia się	Egzamin sprawdzający ekwiwalencję efektów uczenia się	
Sposób uznania i zaliczenia	Zindywidualizowana procedura uznawalności	Ogólna procedura uznawalności lub zindywidualizowana procedura uznawalności	

Źródło: Opracowano na podstawie raportów powstałych w procesie realizacji celów realizacji celów projektu Kuźnia Kadr 6, czyli wzmocnienie i rozwój potencjału dydaktycznego Uczelni poprzez wypracowanie innowacyjnego modelu kształcenia przez całe życie (KK6); wśród nich: Cornel H., Machocki S. (2014); oraz Nita B., Pauka M. (2014).

5. Aspekty organizacyjne

5.1. Sytuacje decyzyjne

Wszystkie uprawnienia w procesie walidacji, Ustawodawca zamierza powierzyć Radzie Wydziału. Mimo to, system organizacji walidacji wiedzy, umiejętności i kompetencji musi obejmować regulacje (ogólno)wewnątrzuczelniane opisujące procedury decyzyjne oraz definiujące kryteria używane przez wskazane gremia i osoby podejmujące poszczególne decyzje.

Na poziomie ogólnouczelnianym, regulacje ustalane są przede wszystkim przez Senat, Senacką Komisję Dydaktyczną oraz przez Rektora. Niektóre ustalenia mogą przyjmować inne gremia, np. Uczelniana Komisja ds. Jakości Kształcenia lub Komisja ds. Dobrych Praktyk Akademickich. Przyjmowane na poziomie ogólnouczelnianym regulacje muszą mieć charakter organizujący funkcjonowanie systemu, w ich zakresie powinny być opisane możliwości oraz ogólne zasady. Zasady te powinny opisywać kierunkowe rozwiązania dotyczące sposobów postępowania w typowych sytuacjach decyzyjnych.

Na szczeblu wydziału regulacje ustalane są przez Radę Wydziału. Roboczo, dużą rolę w zakresie regulacji wchodzących w skład pakietu rozwiązań umożliwiających transfer osiągnięć zdobytych w różnych formach kształcenia ustawicznego na punkty ECTS odgrywa Wydziałowa Komisja Dydaktyczna i jej gremia pomocnicze, np. rady (opiekunowie) poszczególnych kierunków kształcenia. Ogólne ramy może definiować Wydziałowa Komisja ds. Jakości Kształcenia.

Na poziomie wykonawczym sposoby postępowania powinien ustalić Dziekan. Część decyzyjnych uprawnień dziekana może być delegowana na rady (opiekunów) poszczególnych kierunków kształcenia oraz na osoby (kierowników katedr, profesorów) odpowiedzialne za poszczególne przedmioty.

Poza możliwościami władz uczelni leży możliwość wspólnej lub podobnej polityki w zakresie rozwiązań dotyczących transferu osiągnięć zdobytych w różnych formach kształcenia ustawicznego na punkty ECTS prowadzonej przez różne uczelnie prowadzące kształcenie na tych samych lub analogicznych kierunkach. Jest jednak forum, gdzie wspólna lub podobna polityka mogłaby być wypracowana. W tym zakresie, ważną rolę do spełnienia w procesie ujednolicania rozwiązań dotyczących transferu osiągnięć zdobytych w różnych formach kształcenia ustawicznego na punkty ECTS prowadzonej przez różne uczelnie prowadzące kształcenie na tych samych lub analogicznych kierunkach mają poszczególne Konferencje Rektorów (Dziekanów). Dotyczy to w szczególności konferencji regionalnych, np. Konferencji Rektorów Akademickich

Uczelni Wrocławia, Opola, Częstochowy i Zielonej Góry, oraz konferencji branżowych, np. Konferencji Rektorów Akademickich Uczelni Ekonomicznych. Również w ramach Konferencji Rektorów Akademickich Szkół Polskich można by podejmować próby wypracowania wspólnych (analogicznych) sposobów postępowania w procesie transferu osiągnięć zdobytych w różnych formach kształcenia ustawicznego na punkty ECTS. Ustalenia takie miałyby charakter zaleceń; żadne z wspomnianych gremiów nie ma mocy formułowania wiążących rozwiązań.

Ustalenia międzyuczelniane, choć pożądane, nie są warunkiem koniecznym sprawnego funkcjonowania proponowanego systemu. Kluczowe są regulacje na szczeblu wydziału, ponieważ są to ustalenia operacyjne, dotyczące praktycznego sposobu podejmowania decyzji w konkretnych sprawach.

Można skorzystać z wielu rozwiązań Europejskich (światowych). Przykłady takich rozwiązań można znaleźć między innymi w opracowaniach *Recognition of...* 2012.

5.2. Obszary decyzyjne

Regulacje wewnątrzuczelniane opisujące procedury decyzyjne oraz definiujące kryteria używane przez wskazane gremia i osoby podejmujące poszczególne decyzje w ramach pakietu rozwiązań w zakresie transferu osiągnięć zdobytych w różnych formach kształcenia ustawicznego na punkty ECTS muszą obejmować wszystkie aspekty związane z faktem uznania osiągnięć zdobytych w różnych formach kształcenia ustawicznego, jako część kształcenia prowadzącego do dyplomu szkoły wyższej. Do najważniejszych elementów procesu uznawania osiągnięć zdobytych w różnych formach kształcenia ustawicznego, które należy uregulować, trzeba zaliczyć w obszarze organizacyjnym kwestie związane z określeniem:

- momentu podjęcia procedury uznawania osiągnięć zdobytych w różnych formach kształcenia ustawicznego,
- trybu uznawania osiągnięć,
- sposobu dokumentowania osiągniętego dorobku,
- terminów obowiązujących studenta i uczelnię,
- trybu odwoławczego,
- sposobu przeliczania dorobku na punkty ECTS oraz na oceny w ramach przyjętej skali ocen,
- sposobu uwzględniania uznanego dorobku w procedurze wyliczenia średniej oceny niezbędnej do ustalenia oceny na dyplomie,

- sposobu uwzględniania uznanego dorobku w procedurze wyliczenia średniej oceny niezbędnej do ustalenia uprawnień stypendialnych,
- sposobu uwzględniania uznanego dorobku w sytuacji konieczności powtarzania przez studenta semestru (roku),
- kwestii finansowych.

W obszarze merytorycznym uregulowania wymagają kwestie związane z określeniem:

- maksymalnego zakresu uznania osiągnięć zdobytych w różnych formach kształcenia ustawicznego (odsetka wszystkich punktów ECTS),
- możliwości częściowego uznawania dorobku, np. z koniecznością uczestnictwa w zajęciach laboratoryjnych, z koniecznością uzupełnienia niektórych elementów zawartości merytorycznej przedmiotu,
- listy przedmiotów (obszarów) wyłączonych z możliwości uznawania osiągnięć zdobytych w różnych formach kształcenia ustawicznego.

Wymienione obszary decyzyjne oraz odpowiadające im uregulowania wewnętrzne uczelni muszą być określone przed zaproszeniem potencjalnych kandydatów do starań o uznanie osiągnięć zdobytych w różnych formach kształcenia ustawicznego, jako części kształcenia prowadzącego do dyplomu szkoły wyższej. Ciekawe propozycje zawarte są w publikacjach z tego zakresu; *Recognition of Non...* (2012); Bridger J., Moore L. (2009).

5.3. Modyfikacje istniejących oraz konieczne nowe dokumenty regulacji wewnętrznych

Fakt uznania osiągnięć zdobytych w różnych formach kształcenia ustawicznego, jako części kształcenia prowadzącego do dyplomu szkoły wyższej nie zakłóca w zasadniczy sposób istniejącego systemu ewidencji i dokumentowania osiągnięć studentów. Tym niemniej niektóre dokumenty wewnętrzne wymagają dostosowania. Podstawowe dokumenty uczelniane regulujące proces kształcenia w szkole wyższej to Regulamin studiów oraz Regulamin stypendialny. Na poziomie wydziału, podstawowym dokumentem jest Organizacja roku. Aby umożliwić uznanie osiągnięć zdobytych w różnych formach kształcenia ustawicznego, jako części kształcenia prowadzącego do dyplomu szkoły wyższej konieczne są modyfikacje Regulaminu studiów, które dotyczą:

- formalnego dopuszczenia zaliczania dorobku spoza uczelni oraz możliwości przeliczenia tego dorobku na punkty ECTS,
- ustalenia momentu podjęcia procedury uznawania osiągnięć zdobytych w różnych formach kształcenia ustawicznego,

- ustalenia trybu uznawania osiągnięć lub delegacji uprawnienia do ustalenia trybu przez Radę Wydziału (dziekana),
- ustalenia sposobu dokumentowania osiągniętego dorobku lub delegacji uprawnienia do ustalenia sposobu przez Radę Wydziału (dziekana),
- decyzji czy uznany dorobek spoza uczelni, przeliczony na punkty ECTS będzie przeliczany na oceny w ramach przyjętej skali ocen,
- ustalenia terminów obowiązujących studenta i uczelnię,
- ustalenia zasad trybu odwoławczego.

Podobnie, konieczne są modyfikacje Regulaminu stypendialnego, by ustalić sposób uwzględniania uznanego dorobku w procedurze wyliczenia średniej oceny niezbędnej do ustalenia uprawnień stypendialnych. Ważnym dokumentem ustalającym na szczeblu uczelni jest zarządzenie rektora uczelni w sprawie odpłatności za dodatkowe świadczenia edukacyjne. Rektor ustala zasady finansowe osiągnięć zdobytych w różnych formach kształcenia ustawicznego na punkty ECTS.

Na szczeblu wydziału konieczne są nowe dokumenty regulujące sposób uwzględniania uznanego dorobku w procedurze wyliczenia liczby punktów ECTS niezbędnych do wydania dyplomu szkoły wyższej. Najważniejszym, nowym dokumentem na szczeblu wydziału jest opis kwestii organizacyjnych związanych z określeniem trybu (trybów) uznawania osiągnięć zdobytych w różnych formach kształcenia ustawicznego na punkty ECTS. Jeśli Senat uczelni nie postanowi inaczej, dokument ten powinien bazować na delegowaniu przez Senat uprawnień zawartych w Regulaminie studiów, dotyczących ustalenia sposobu dokumentowania osiągniętego dorobku, trybu podejmowania decyzji, sposobu postępowania w odniesieniu do studenta z uwzględnionym dorobkiem w sytuacji konieczności powtarzania przez studenta semestru (roku).

Dokument ten może być sporządzony i zatwierdzony przez dziekana lub przygotowany przez Komisję Dydaktyczną, Komisję ds. Jakości Kształcenia oraz radę (opiekuna) kierunku, a następnie zatwierdzony przez Radę Wydziału.

Osobny dokument powinien zawierać uregulowania wymagane do sprawnego procedowania w sprawach merytorycznych. W szczególności powinien wskazywać sposób ustalania listy przedmiotów (obszarów) wyłączonych, na poszczególnych kierunkach, z możliwości uznawania osiągnięć zdobytych w różnych formach kształcenia ustawicznego. Dokument powinien regulować możliwości częściowego uznawania dorobku, np. z koniecznością uczestnictwa w zajęciach laboratoryjnych, z koniecznością uzupełnienia niektórych elementów zawartości merytorycznej przedmiotu. Jedną z najważniejszych kwestii jest decyzja dotycząca maksymalnego zakresu uznania osiągnięć zdobytych w różnych formach kształcenia ustawicznego (odsetka wszystkich punktów ECTS).

Najbardziej pożądaną sytuacją byłoby, by próg ten został ustalony przez jak najszerze forum, np. na szczeblu kraju. W sytuacji, gdy nie jest to możliwe, należałoby podjąć próbę uzgodnienia takiej decyzji na szczeblu regionalnym lub w gronie rektorów (dziekanów) branżowych. Ponieważ ustalenia międzyuczelniane mogą być tylko zaleceniem, konieczne jest formalne ustalenie w każdej uczelni przyjętego rozwiązania. Decyzja ta może być częścią Regulaminu studiów lub mieć formę uchwały Senatu albo Senackiej Komisji Dydaktycznej. Najmniej korzystne rozwiązanie polega na indywidualnym ustaleniu maksymalnego zakresu uznania osiągnięć zdobytych w różnych formach kształcenia ustawicznego (odsetka wszystkich punktów ECTS) dla każdego wydziału (kierunku).

6. Uwaga końcowa

Uznawalność kwalifikacji zdobytych poza uniwersytetem jest wdrożona w systemie Wielkiej Brytanii⁴. Stan wdrażania w Szwecji opisano m. in. w opracowaniu Westas B. (2013), w Niemczech *Status of...* (2008); w niektórych innych krajach, Ruseva G. (2012), Mernier G. (2007).

Senat Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu (przypuszczalnie, jako pierwszy w Polsce) zatwierdził (w czerwcu 2014) Regulamin uznawalności efektów kształcenia *Uchwała...* (2014).

Literatura

- Bjornavold J. (2000), *Making Learning Visible. Identification, Assessment, and Recognition of Non-Formal Learning in Europe*, CEDEFOP, Thessaloniki.
- Bjornavold J. (2007), *The Potential Impact of the European Qualifications Framework (EQF) on Systems for Validation of Non-formal and Informal Learning*, [in:] Duvekot R. et al. (eds.), *Managing European Diversity in Lifelong Learning: the Many Perspectives of the Valuation of Prior Learning in the European Workplace*. Amsterdam.
- Bois-Reymond du M. (2003), *Study on the links between formal and non-formal education Directorate of Youth and Sport*, Strasbourg.
- Bridger J., Moore L. (2009), *Transformations of Adult Learners. A Realistic Evaluation of Work based Learning*, [in:] *World Association of Cooperative Education*, Vancouver, Canada.
- Cornel H., Machocki S. (2014), *Anrechnung außerhochschulisch erworbener Kenntnisse und Fähigkeiten auf Studiengänge in Deutschland. Insbesondere an der ASH Berlin* kuznia6.ue.wroc.pl/index.php/materialy.

⁴ Accreditation of Prior Education and Learning (APEL). System szeroko stosowany na uniwersytetach Wielkiej Brytanii, gdzie kandydaci mogą wykorzystać osiągnięcia poprzednich szkoleń i nieformalnych doświadczeń edukacyjnych lub zawodowych, w procesie wysiłku edukacyjnego prowadzącego do dyplomu instytucji szkolnictwa wyższego.

- Cornel H., Machocki S. (2014), *Lebenslange Lernen, Anerkennung der Leistungen mit Hilfe von ECTS Credits*; kuznia6.ue.wroc.pl/index.php/materialy
- Daszkiewicz M., Wrona S. (2014), *Podsumowanie badań pierwotnych* kuznia6.ue.wroc.pl/index.php/materialy
- Duvekot R. et al. (eds.) (2007), *Managing European Diversity in Lifelong Learning: the Many Perspectives of the Valuation of Prior Learning in the European Workplace*, Amsterdam.
- Dziechciarz J., Grześkowiak A., Stanimir A. (2014), *Cross-national correspondence analysis of generational differences in the perception of work conditions*, *Econometrics* 1(43) pp. 87–100.
- Dziechciarz-Duda M., Król A. (2012), *Próba zastosowania modelu Mincera do oceny wpływu wyższego wykształcenia na poziom wynagrodzeń*, *Econometrics* 3(37), s. 56–69.
- Dziechciarz-Duda M., Król A. (2013), *On the non-monetary benefits of tertiary education*, *Econometrics*, (3)41, pp. 78–94.
- Dziechciarz-Duda M., Przybysz K. (2014), *Wykształcenie a potrzeby rynku pracy. Klasyfikacja absolwentów wyższych uczelni* w: Jajuga K., Walesiak M. (red.) *Klasyfikacja i analiza danych, teoria i zastosowania*, *Taksonomia* 22, Wrocławiu, s. 303–312.
- ESCO *The European Skills, Competences and Occupations Taxonomy* (2010), *European Commission*; Brussels.
- European Guidelines for the Validation of Nonformal and Informal Learning* (2008), *CEDEFOP and European Commission*; iconeteu.net/index.php?option=com_repository.
- Grześkowiak A. (2014), *Barriers of Poles' Participation in Lifelong Learning Process. A Multivariate Analytical Approach*, *Journal of Educational and Social Research*, vol. 4(4), pp. 21–26.
- Grześkowiak A. (2014), *Self-learning as a method of improving skills by adult Poles. Evidence from non-metric survey data*, [w:] *Proceedings of the 12th International Academic Conference*, *International Institute of Social and Economic Sciences*, Prague, pp. 486–495.
- Grześkowiak A., Stanimir A. (2005), *The Situation of Families and the Access to Education in Poland*, [w:] *Elsner E. (ed.) Statistics and the Help for Young People in Big Cities*. Statistisches Landesamt Berlin, pp. 76–86.
- Grześkowiak A., Stanimir A. (2009), *Ocena stopnia realizacji Strategii Lizbońskiej w zakresie edukacji za pomocą metod klasyfikacji dynamicznej*, *Ekonometria* 27, ss. 29–41.
- Grześkowiak A., Stanimir A. (2013), *Multivariate analysis of determinants of the implementation of European strategic educational objectives in Poland*, *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*, Vol. 2(3), pp. 361–370.
- Grześkowiak A. (2013) *Statystyczna analiza aktywności edukacyjnej osób dorosłych w Polsce*, *Ekonometria* 2(40), ss. 22–35.
- Jezioro J., Stanimir A. (2012) *Możliwości nadawania punktów ECTS w Uniwersytecie Ekonomicznym we Wrocławiu w ramach kształcenia poza systemem szkolnictwa wyższego*, http://kuznia6.ue.wroc.pl/images/materialy/KK6_raporty/Raport%20KK6_ECTS_w_UE_we_Wroclawiu.pdf.
- Key competences for a changing world* (2009), *Joint Progress Report of the Council and the Commission on the Implementation of the Education & Training 2010 Work Programme*; Communication from the Commission to the European Parliament, The

- European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions; SEC/2009/1598.
- Mernier G. (2007) *Status of the recognition of Non-Formal Education (NFE)*; AEGEE Education Working Group expert on NFE.
- Nita B., Pauka M. (2014), *Raport na temat możliwości i systemu wdrażania akceptowanych rozwiązań w Polsce w obszarze ECVET*. kuznia6.ue.wroc.pl/index.php/materialy
- Propositions for a Typology of Recognition Systems* (2007), OECD; Directorate for Education, Education Policy Committee EDU/EDPC/2007/25; Paris.
- Recognition and validation of non-formal and informal learning for VET teachers and trainers in the EU Member States* (2007), CEDEFOP Panorama series; 147/2007; Office for Official Publications of the European Communities; Luxembourg.
- Recognition of Non formal and Informal Competences of Workers' Representatives* (2012), Solidar; DGB Bildungswerk BUND; Düsseldorf.
- Recognition of Non-formal and Informal Learning. Pointers for Policy Development* (2010), OECD; Directorate for Education, Education and Training Policy Division; Paris.
- Recognition of Youth Work and Non-formal and Informal Learning within the Field of Youth Current European Developments. Overview of Recognition Developments, December 2012*, (2012), Jugend für Europa. Deutsche Agentur für das EU-Programm Jugend in Aktion. SALTO Training and Co-operation Resource Centre; Bonn; sal-to-youth.net/recognition.
- Ruseva G. (2012), *Validation of Non-formal and Informal Learning*; European Parliamentary Research Service; epthinktank.eu/2012/12/07/validation-of-non-formal-and-informal-learning/.
- Singh M. (2009a), *Recognition, Validation and Accreditation of Non-formal and Informal Learning (RVA). Synthesis Report*, UNESCO Institute for Education; Hamburg.
- Singh M. (2009b), *Why Recognition Matters. Valuing Informal and Non-formal Learning across the North-South Divide*. UNESCO Institute for Education; Hamburg
- Stanimir A. (2014), *Generation Y. The balance between lifestyle and work*, Academic Journal of Interdisciplinary Studies, Vol. 3 No 3; pp. 24–30.
- Stanimir A. (2014), *Participation in the labour market. Generation Y and other age groups*, Academic Journal of Interdisciplinary Studies, Vol. 3 No 3; pp. 111–116.
- Status of Recognition of Non-formal and Informal Learning in Germany within the framework of the OECD activity Recognition of non-formal and informal Learning* (2008), Bundesministerium für Bildung und Forschung; Referat EU Bildungsprogramme; Internationale Zusammenarbeit in der Bildung; Bonn.
- Tereševičienė M., Zuzevičiūtė V., Hyde J. (2007), *The Need of Validation and Recognition of Learning Outcomes Acquired Non-Formally and Informally: Comparative Study. Validation and Recognition of Experiential Learning. The Final Book of The REACTION project*. Kaunas, pp. 7–23.
- Tereševičienė M., Zuzevičiūtė V., Ivoškaitė M. (2008), *Assessment and Recognition of Achievements of Non-formal and Informal Learning. Function in Context of Lifelong Learning, Achievements and Challenges*, Social Research No 1(11)/2008, pp. 67–73.
- Terms, Concepts and Models for Analysing the Value of Recognition Programmes* (2007), OECD, Directorate for Education, Education Policy Committee EDU/EDPC/2007/24; Paris.

- Uchwała R-0000–28/14 Senatu Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu z 26 czerwca 2014 r. w sprawie wyrażenia zgody na zatwierdzenie regulaminu uznawalności efektów kształcenia w uniwersytecie ekonomicznym we Wrocławiu zdobywanych w systemach pozaformalnych i nieformalnych. <http://ue.wroc.pl>.
- Uchwała Senatu Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu nr R-0000–28/14 z 26 czerwca 2014 r. w sprawie wyrażenia zgody na zatwierdzenie Regulaminu uznawalności efektów kształcenia w Uniwersytecie Ekonomicznym we Wrocławiu, zdobywanych w systemach pozaformalnych i nieformalnych (2014), UE Wrocław, ue.wroc.pl.
- Validation of Non formal and Informal Learning* (2012), in: LLL-Mag 1/2012; EUCIS-LLL; Brussels.
- Werquin P. (2008), *Recognition of Non-formal and Informal Learning in OECD Countries: A Very Good Idea in Jeopardy*. Lifelong Learning in Europe, No. 3, 142–149
- Werquin P. (2009), *Recognition of Non-formal and Informal Learning in OECD Countries: an Overview of Some Key Issues*, Report (32. Jg.); 3/2009; die-bonn.de/doks/report/2009-erwachsenenbildner-01.pdf.
- Werquin P. (2010a), *Recognising Non-Formal and Informal Learning: Outcomes, Policies and Practices OECD*; Directorate for Education, Education and Training Policy Division; Paris.
- Werquin P. (2010b), *Recognition of Non-Formal and Informal Learning: Country Practices*; OECD; Paris.
- Westas B. (2013), *Overview of Swedish system for validating informal and non-formal learning with best practice example of validation of key competencies*, DIK, Stockholm.

Józef Dziechciarz

MEASUREMENT AND VALUATION OF KNOWLEDGE, SKILLS AND COMPETENCE PURCHASED IN THE FORMAL AND INFORMAL EDUCATION FORMS

Summary. The idea of lifelong learning, which is a significant extension of the principle of permanent learning, makes citizens continually accumulate knowledge, skills and competence. The source of these achievements can be formal and informal forms of education or on job training. Holders of knowledge, skills and competences are entitled to expect that it will be observed, measured and considered in the process of professional and educational career.

Formalized procedure for the substantive assessment and organizational elements of the recognition of the achievements gained in various forms of lifelong learning should be elaborated in order to regulate the process of measurement, valuation and recognition of these achievements at the university level.

In the area of substantive content, regulation is required in the fields related to the establishment of a maximum of possible ECTS points as a result of achievements gained outside the university. This may be expressed in the percentage of total ECTS credits needed for a diploma.

Additional issue is the possibility of partial recognition of achievements in some fields, which may result in the necessity to participate in laboratory classes, with the need to complete some elements of the substantive content of the course etc. Also, list of areas (subjects) excluded from

the possibility of recognizing the achievements gained outside the university should be elaborated and published.

In the area of procedural regulations, issues related to the deadlines, under which procedure for recognizing the achievements gained in the various forms of lifelong learning should be stated. The method of documenting the achievements reached, the mode of recognition of achievements; method of converting the output into ECTS points; conversion in the framework of the adopted scale of assessments; method of including recognized achievements in the procedure of calculating the average assessment, which is necessary to determine the average note stated on the diploma and to establish eligibility for scholarship payment; method of including recognized achievements in the situation of necessity to repeat the semester (year); financial issues; deadlines for the student and the university; mode of appeal etc. constitute the list of regulations required for the system to work smoothly.

Keywords: competence, non-formal education, lifelong learning, university, recognition of education, knowledge.